

**ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ «ПРОВІДНИК ПО ЛЬВОВІ» 1925 РОКУ:
ПОЄДНАННЯ МИНУЛОГО І СУЧАСНОГО
У КРАЄЗНАВЧОМУ ВИМІРІ**

Маріанна Мовна

м. Львів

У 2025 р. виповнилося 100 років з часу видання першого українського путівника нашим містом «Провідник по Львові», який опублікувала книжково-видавнича спілка «Червона Калина» [4]. До того Львів як окрема ментальна категорія та багатовікова культура його мешканців не отримали на сторінках путівників містом, авторами яких були представники інших культур, об'єктивного відображення, були позбавлені національного звучання, постаючи здебільшого в рамках візії домінуючого у певний історичний момент етносу. Вперше погляд українця на галицьку столицю, її історичну долю від початку заснування та найвизначніші архітектурні пам'ятки був оприлюднений лише 1925 р. у першому українському путівнику Миколи Голубця і Левка Лепкого. Сьогодні, через 100 років, нами здійснено реєдицію цього видання як непересічної краєзнавчої пам'ятки [3].

На титульному аркуші «Провідника» зазначено, що М. Голубець є автором першого розділу книжки: «Історія Львова від найдавніших часів. Історичні пам'ятники старовини», зміст якого становить симбіоз історичних відомостей про наше місто від його заснування та опису найвизначніших архітектурних пам'яток, дібраних за маршрутним принципом й побачених очима українця. Поставивши за мету в складні часи польського панування наголосити на українському походженні міста та підкреслити невмирущість його українського характеру, автор наскрізно акцентує тему княжого Львова, що «постає з сумерку віків і колишньої слави», хоча й він не залишив по собі після спалення польським королем Казимиром (1340) великих пам'яток, а здебільшого лише топографічні назви. Залишки княжого «Льва града» постають з описів численних культових історичних пам'яток, в першу чергу найстаршої церкви св. Миколая – надвірної церкви князя Лева, Онуфріївської та П'ятницької церков, що збереглися з XIII ст. донині. Сторінка за сторінкою описує Голубець старожитності, що творили обличчя українського Львова, засвідчували його високу культуру – Високий Замок, неіснуючі нині церкви св. Теодора, Воскресіння, Благовіщення, Богородиці на Тарнавці, Івана Богослова, св. Трійці, Чесного Хреста, Спаса, архітектурний ансамбль вулиці Руської з її Успенською церквою та вежею Корнякта, каплицею Трьох

Святителів, комплекс Ставропігійського братства з друкарнею та музеєм, комплекс будівель кафедрального собору св. Юра з митрополичими палатами, дзвіницею та консисторією, церкви Святого Духа, Преображення Господнього, свв. Петра і Павла, сс. василіанок, Народний Дім, будинок “Просвіти” на Ринку. З його опису отримуємо картину українського міста, що не лише «витримало усі ворожі атаки, а й будувалось, росло, ставало осередком української культури, науки, мистецтва і всього організованого життя Галицької Русі» [2, с. 83].

Автором приділена увага й пам'яткам іншої конфесійної належності – Латинському кафедральному собору з прилеглими каплицями, Вірменському кафедральному собору, костелам численних католицьких орденів (бернардинців, домініканців, єзуїтів, кармелітів, паулінів, реформатів, бенедиктинок, францисканців, кларисок, воскресенців, сакраменток та ін.). Кожна сакральна споруда на сторінках путівника отримала детальний опис за наступною схемою – місцерозташування, час заснування та перша документальна згадка, зовнішній вигляд, внутрішня обстава, її реконструкції та перебудови із зазначенням архітекторів, історична доля пам'ятки з виокремленням їх мешканців та подій, дотичних до неї. Опис більшості пам'яток здійснено та згруповано за історичними ділянками міста (Ринок, вулиці довкола Ринку, Новий Львів, з Коперника на Головний двірець, з Городоцької на Високий Замок, Личаківська вулиця, довкола Львова – Страдч, Сокільники, Оброшине, Старе Село, Грибовичі, Наварія та ін.). З повним правом можемо солідаризуватися з думкою невідомого рецензента книги, висловленою на сторінках львівського часопису «Поступ»: «Вона ж бо не лиш обогачує наші писані мистецькі надбання, але й закріплює на нами наше право до «Льва града». Ми за свої вважаємо всі міста Східної Галичини та нинішній їх вигляд непотішний. Наше ж право до них треба базувати й на їх історії й історичних та мистецьких пам'ятниках. З історичного боку давнина наших міст в великій частині висвітлена та ждуть ще свого висвітлення питання впливів мистецьких культур на наші міста» [1, с. 64-66].

З висоти нинішнього часу та накопичених нових знань деякі твердження М. Голубця як представника мистецтвознавчої науки першої третини ХХ ст. виявляються застарілими (наприклад, станом на 1925 р. індивідуальне авторство Бернарда Меретина як творця Святоюрського архітектурного ансамблю ще не було встановлено) та не витримують сучасної критики, як-от плутанина у визначенні стилів окремих споруд (Земське кредитне товариство) та датування їх побудови, заснування чи реконструкції (Галицька ощадна каса, Національний музей ім. короля Яна III, Стрийський парк, костел Марії Магдалини та ін.).

Не дивлячись на необхідність внесення у текст «Провідника по Львові» окремих сучасних коректив, мистецтвознавча спадщина М. Голубця на полі дослідження

архітектурних пам'яток рідного міста залишається актуальною донині. Власне у національній візії культурно-історичного та мистецького середовища Львова, вперше висловленій публічно на шпальтах українського путівника, полягає незаперечна заслуга вченого як перед рідним містом, так і вітчизняним історичним краєзнавством та мистецтвознавством (на чому акцентувала тогочасна критика).

Другий розділ – «Львів у часах великої і визвольної війни. З. У. Н. Р.» підписаний криптонімом Л. Л. Як подає «Словник українських псевдонімів та криптонімів», криптонімом Л. Л. послуговувався Левко Лепкий; він і був автором цього розділу, оскільки одночасно поєднував посади директора і редактора видавництва «Червона Калина». Автор пунктирно описує сучасні йому історичні події: початок Першої світової війни, мобілізацію австрійської армії й перші бої на кордоні, заснування Українського січового стрілецтва, відступ австрійців зі Львова та російську окупацію міста, повернення австрійської влади, проголошення 5 листопада 1916 р. незалежності Польщі та відокремлення Галичини, Берестейський мир 1918 р., розпад Австрійської монархії. Дещо більше уваги приділено пам'ятним дням українських визвольних змагань – проголошенню ЗУНР та польсько-українським боям за Львів, за кожен його вулицю та ділянку, втраті міста і відходу військових частин за його межі, організації УГА.

Заклучний розділ путівника «Провідник по Львові» без зазначення авторства слугує інформаційним тлом переважно українських установ міста – окремих культурно-освітніх, професійних товариств, промислових підприємств, а також фахівців-українців. Серед них – Наукове товариство ім. Шевченка, товариство «Просвіта», Українське педагогічне товариство, «Українська бесіда», товариство українських ремісників і промисловців «Зоря», спортивно-руханкове товариство «Сокіл-Батько», кондитерська фабрика «Фортуна Нова». У переліку фахівців зустрічаємо імена відомих лікарів Софії Морачевської, Мар'яна Панчишина, Євгена Бурачинського, адвокатів Володимира Старосольського, Степана Федака, Степана Шухевича, архітекторів Олександра Лушпинського, Євгена Нагірного, художників Павла Ковжуна, Олекси Новаківського, Михайла Осінчука, Івана Труша, Петра Холодного.

Сьогодні важливим у краєзнавчому дискурсі є перший український путівник нашим містом, що свого часу розійшовся накладом три тисячі примірників, як історико-мистецька, краєзнавча та лінгвістична пам'ятка, своєрідний скрупульозний пам'яткознавчий звід, історичне свідоцтво невмирущого духу українського Львова.

Перелік джерел:

1. Бібліографія. *Поступ* (Львів). 1928. Січ.-лют. (чис. 1/2.) С. 64-66.

2. [Гошовський Б.]. Про того, хто показав нам гóрод Льва. *Дорога* (Краків). 1942. Лип. (чис. 7). С. 83.
3. Голубець М., Лепкий Л. Провідник по Львові / упорядкув., передм. і прим. М. Мовної; НАН України, Ін-т народознавства. 2–ге вид., уточн. Львів, 2024. 352 с.
4. Львів. Історія Львова від найдавніших часів. Історичні пам'ятники старовини / М. Голубець; [Лепкий Лев]. Львів в часах великої і визвольної війни. З. У. Н. Р.; Провідник по Львові. Жовква, 1925. 179 с.